

JUGEND ALIYAH PÅ FYN

JØDISKE FLYGTNINGEBØRN PÅ FYN UNDER OG EFTER BESÆTTELSEN

Af Lisette Juhl Hansen

Allerede ved Hitlers magtovertagelse i 1933 begyndte der så småt at komme flygtninge til Danmark, men med økonomisk krise og arbejdsløshed forsvandt viljen til at modtage mennesker i store mængder. Man var på den ene side bange for, at de skulle tage arbejde fra danskerne og på den anden side, at de ikke kunne klare sig selv og derfor skulle have økonomisk hjælp. Dette medførte, at der nødigt blev givet opholds- og arbejdstilladelse i Danmark til flygtningene i denne periode.¹

De unge jøder, der kom til Danmark med Jugend Aliyah-projektet, havde den fordel, at de allerede havde planlagt at rejse videre og dermed ikke ønskede permanent ophold i Danmark. De andre flygtninge, der ikke havde videre planer, havde endnu dårligere chancer for at få ophold.²

Ankomsten til Danmark

I Danmark var det Melanie Oppenheim

Anna Christensen (1896-1978) var kredsformand i Nyborg. Efter krigen blev hun hædret i Israel, for den hjælp hun havde ydet Aliyah-medlemmerne, bl.a. ved at få plantet et træ der bærer hendes navn. Kilde: Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

Efter nazisternes magtovertagelse i Tyskland i 1933 blev det mere og mere ubehageligt for jøderne at bo i Tyskland. Organisationen Jugend Aliyah begyndte at sende jødiske unge til Palæstina for at bringe dem i sikkerhed. Nogle gange kom de til et tredje land inden, og således kom 320 unge jødiske flygtninge til Danmark, inden og i starten af besættelsen. På grund af besættelsen strandede 184 af dem i Danmark, en stor del af dem på Fyn. Mange af dem blev arresteret under jødeaktionen i 1943, da de ikke blev advaret i tilstrækkeligt omfang. Selvom det var meningen, at de skulle til Palæstina valgte mange af dem at bosætte sig i Danmark efter krigen.

(formand for Jødisk Kvindeforening), Kirsten Gloerfelt-Tarp (fra Danske Kvinders Nationalråd) og Thora Daugaard (fra Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed), der stod for at få de unge mennesker til Danmark.³ De lagde pres på regeringen for at få indrejsetilladelser til så mange Aliyah-medlemmer som muligt. Over en længere periode havde de problemer med at få det godkendt,

Til venstre ses Kirsten Gloerfelt-Tarp ved Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed. Women's International League for Peace & Freedom, blev oprettet i 1915 ved en konference i Haag, under 1. Verdenskrig. 1200 kvinder fra flere forskellige lande samledes for at modsætte sig krigen. Kilde: Det Kgl. Bibliotek.

men til sidst fik de tilladelsen, dog med den betingelse at Aliyah-medlemmerne skulle rejse fra Danmark igen, inden de blev 17 år.

I alt kom der 320 unge jødiske flygtninge til Danmark med Jugend Aliyah-projektet. Mange af flygtningene kom hurtigt afsted mod Palæstina, men med besættelsen blev grænserne lukket, og 184 blev fanget i Danmark og måtte blive indtil videre.

Aliyah-flygtningene kom til Danmark over flere omgange, nogle kom mange sammen og andre kom helt alene. De første der kom til Danmark, ankom under festlige omstændigheder og med stort presseopbud. De blev taget imod med kaffe, wienerbrød og officielle taler.

Dette var fordi, der skulle samles penge ind til projektet, så modtagelsen skulle skabe opmærksomhed og omtale. Denne modtagelse var dog ikke standard, når der kom unge med Aliyah-organisationen til Danmark. De unge, som rejste over Gedser-Warnemünde, kom til København, hvor de tilbragte den første nat i Danmark på et pensionat. Dagen efter blev de sendt til deres nye plejefamilie. Dem, der kom via Padborg, rejste direkte til plejefamilierne i Jylland og på Fyn.

At komme til Danmark har uden tvivl været en stor omvæltning for disse unge mennesker, der ikke vidste om de ville komme til at se deres familier og venner igen. De skulle nu bo i hjem, hvor de ikke kendte sproget eller de mennesker, de

Melanie Oppenheim (1897-1982), til højre i billedet, var formand for Jødisk Kvindeforening og næstformand i Komitéen for Ungdoms Aliyah i Danmark. Billedet er et stillfotografi fra filmen "Der Fuehrer Schenkt den Juden eine Stadt", som blev optaget i Theresienstadt hvor Oppenheim sad indespærret. 1944. Kilde: United States Holocaust Memorial Museum.

skulle bo ved. De var i et fremmed land, med en fremmed kultur.⁴

Opholdet i Danmark

Aliyah-flygtningene var mellem 13 og 16 år, da de ankom til Danmark, og de kom fra flere forskellige lande. 106 af dem var tyskere, 80 var østrigere, 73 var fra Tjekiet, 44 var statsløse og 12 var fra Polen. Desuden var nogle få af dem fra andre østeuropæiske lande.

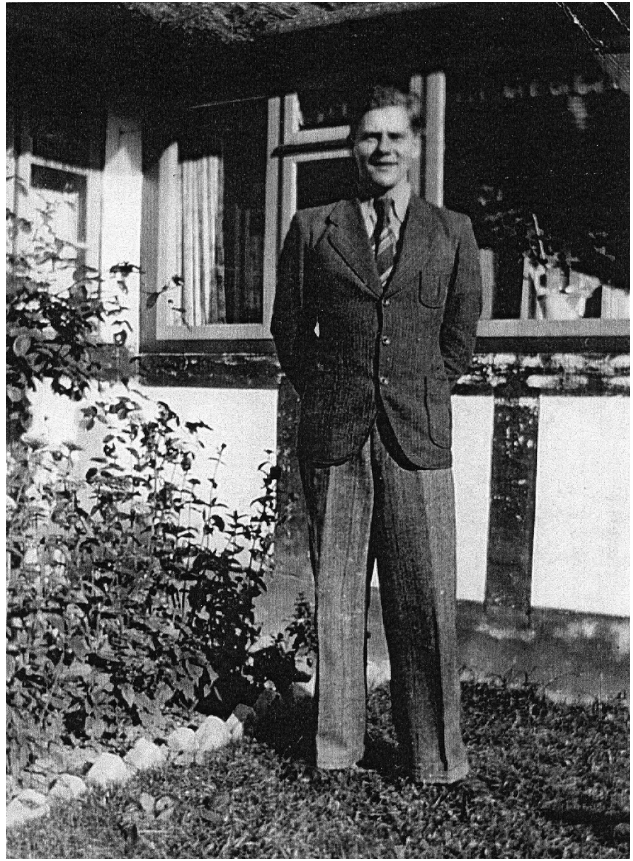
196 af dem var drenge og 124 var piger. Der var flest drenge, fordi de var i størst fare for at blive sendt i koncentrationslejr eller sat til tvangsarbejde. Desuden foretrak de i Palæstina de fysisk stærkere drenge. Dette stemte dog ikke overens med ønskerne i Danmark, da de

fleste hjem helst ville have piger.⁵

De unge flygtninge var ikke kun kommet til Danmark for at komme i sikkerhed. Et andet mål med opholdet var, at de skulle lære landbrug, så de kunne bruge deres erfaringer, når de kom til Palæstina. Ud over dette skulle de også oplæres som gode zionister, de skulle lære hebraisk og lære om zionismens historie. De blev undervist af vandrelærere, der var medlemmer af Hechaluz-bevægelsen, der var lidt ældre landbrugselever, som ligeledes var kommet til Danmark.⁶

Arbejdsbyrden var et problem for flere. De fleste af Aliyah-medlemmerne, der kom til Danmark, kom fra storbyer rundt om i Europa. 46 ud af 106 tyskere kom fra Berlin, alle de 80

*Georg Kustosz kom til Danmark i 1939. Han blev født i Breslau i Øst-tyskland i 1923, der i dag hører under Polen. Georg Kustosz nåede at flygte til Sverige i oktober 1943. Efter krigen bosatte han sig i Danmark og i nogle år på Grønland.
Kilde: Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.*

østrigske medlemmer kom fra Wien. Af dem, der kom fra Tjekkiet, var 1/3 af dem fra Prag. Kun 84 ud af de 320 medlemmer, der kom til Danmark, havde fået landbrugserfaring i zionistiske forberedelseslejre. Hjemmene, de kom ud til, havde dog ikke fået dette at vide, så de forventede, at børnene kunne arbejde for føden, når nu de havde taget dem ind.⁷

Landet blev inddelt i kredse og på Fyn var der f.eks. Odense-kredsen og Nyborg-kredsen, som var nogle af de største. De største kredse kunne have mellem 20 og 40 Aliyah-medlemmer. Hver kreds havde en kredsformand, som mange af de unge flygtninge kaldte for "tante". Kredsformændene var kvinder

fra den bedrestillede del af befolkningen, typisk var deres egne børn flyttet hjemmefra og de blev en slags reservebedstemor for de unge i deres kreds. De havde det overordnede ansvar for børnene i deres kreds, men kunne også være behjælpelige med alt fra reparation af tøj til at mæggle mellem de unge og kvinderne i København.⁸

Mange hjem var flinke, men der er også eksempler på, at Aliyah-medlemmernes arbejdskraft blev misbrugt. Dette skete bl.a. for Georg Kustosz, der havde fået en plejefamilie på Fyn. Han beskriver det ikke i detaljer, men fortæller blot, at hans kredsformand, Fru Rasmussen, mente, at den bonde, han var ved, misbrugte hans arbejdskraft. Han blev ef-

Wilhelm blev født i Wien i 1924, han kom til Danmark i 1939 og fik plads ved en gartner i Odense. Wilhelm flygtede til Sverige i 1943 og efter krigen bosatte han sig på Fyn.

Kilde: Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

terfølgende flyttet til et andet sted.⁹ Det var dog ikke altid så nemt at blive flyttet. Mange gange fik de unge flygtninge besked på ikke at beklage sig og fik ikke lov til at blive flyttet.

En anden, der også havde det svært var Ursula K, der var fra Prag og ikke var vant til at arbejde:

"Opholdet på gården blev en kolossal omvæltning fra min hidtidige tilværelse. Jeg havde aldrig bestilt andet end at gå i skole, pludselig skulle jeg være "pige" på en gård, med alt hvad det indebar. Den første tid var rædselsfuld, man forstod ikke et ord af, hvad der blev sagt, man havde aldrig spist den slags mad før, man havde aldrig set en ko andet end på billeder, man længtes hjem, så man var ved at gå i stykker af det ... men efterhånden lærte man dansk, lærte man at arbejde, vænnede sig til at være her."¹⁰

Wilhelm, der var kommet fra Wien og havde fået en plads ved et stort handelsgartneri på Fyn, var nødt til hurtigt at lære dansk, fordi der ikke var nogen omkring ham, der kunne tysk. Han ar-

bejdede som altmuligmand på gartneriet, og om onsdagen og lørdagen solgte han frugt og grønt på torvet i Odense.¹¹

Førnævnte Georg Kustosz havde det i starten svært med at lære dansk. Forventningen om snart at skulle til Palæstina, det faktum, at han talte tysk med de andre Aliyah-medlemmer, og at de samtidig var i gang med at lære "ivrith" (ny-hebraisk) og engelsk, kom i begyndelsen i vejen for, at han lærte dansk.¹²

De Aliyah-medlemmer, der havde det svært, blev oftest mødt med en opfattelse af, at de var utaknemmelige og uforskammede, hvis de brokkede sig. Således blev Thora Daugaard vred på en af drengene, der gerne ville flyttes til et andet plejehjem. Han blev anbragt på Den internationale Højskole i Helsingør. Thora Daugaard skrev til ham, at det var hans sidste chance, og hvis han ikke viste sig venlig, ville han blive sendt tilbage. Endvidere prøvede hun at give ham dårlig samvittighed ved at sige, at det kunne gå ud over hans venner fra Aliyah, og at han opførte sig som en snylter på dansk gæstfrihed.¹³ Drengen her blev ikke mødt med nogen form for forståelse for hans situation, og dette var tilfældet for flere andre. Kredsformændene var i en presset situation, og med få pladser og få midler kunne de unges ønsker ikke altid tilgodeses.

På samme måde, som der var forskel på, om man kom fra byen og aldrig havde set en ko, eller om man havde prøvet at arbejde med landbrug før, var der forskel på, om man var en såkaldt "rask

dreng” eller måske mere en stille og eftertænkksom type. For nogle af Aliyah-medlemmerne har arbejdet og livet på gårdene føltes hårdere end for andre. Et eksempel på dette, er drengen Paul, der kom til Danmark mod sin vilje. Han interesserede sig ikke for landbrug og ville gerne studere. Hans kredsformand havde en samtale med ham, hvor han virkede som et nervøst menneske, og han fortalte, at han ikke spiste. Han kunne ikke sove, han følte sig træt og mat under det daglige arbejde, men gårdejereren, han var hos, mente, at han var doven. Kredsformanden mente, han var egoistisk og havde en dårlig indflydelse på de andre i kredsen.¹⁴

Herbert Kain havde derimod en helt anderledes reaktion på opholdet. Han tiggede selv sine forældre om at komme afsted med Jugend Aliyah, og da han ikke ville til Palæstina, cyklede han selv rundt for at finde et sted at arbejde og bo. Han beskriver kort hvordan han, da han kom til Danmark, fik plads på Mors ved en indremissionsk familie, der ikke forstod hans religiøse baggrund. Han beskriver også, at arbejdsdagene var lange, men det virker ikke til, at han tog det så tungt.¹⁵

Hvis man sammenligner de to unge mænd, havde de meget forskellige sind og interesser. Flere ting spillede ind på hvordan Aliyah-børnene havde det, da de kom til Danmark. Nogle var uheldige at komme til plejehjem, der ikke tog sig ordentligt af dem, mens andre kom til hjem, hvor de blev elsket eller i de mindste behandlet godt. Nogle var stærkere psykisk end andre. Nogle kunne lide arbejdet i marken, mens andre ikke havde interesse for det. Der var også forskel på, om de fik en omgangskreds eller ingen

venner havde i området.

Der er både eksempler på gode og dårlige oplevelser, men fælles for dem må være, at det har været hårdt at blive fjernet fra sin familie, ikke vide hvad der var sket med dem og komme alene til et fremmed land. Forskellen ligger i, hvordan de har været i stand til at håndtere det.

Besættelsens betydning for Aliyah-medlemmerne

Da Danmark blev besat af Tyskland den 9. april 1940, skabte det selvfølgelig frygt blandt Aliyah-medlemmerne, der allerede én gang var flygtet fra Det Tredje Rige. På dagen blev der udsendt en forholdsordre til dem. Denne meddelte, at de ikke længere måtte mødes, og at al deres undervisning blev stoppet. Desuden måtte de helst ikke længere besøge hinanden. De måtte ikke bruge telefonen, og det var forbudt at diskutere situationen. Dog ville man gerne have, at de vandrelærere, der underviste de unge, blev på deres pladser og stod til rådighed, hvis det skulle være nødvendigt for Aliyah-medlemmerne at tale med dem.¹⁶

Georg Kustosz fik at vide, at han og de andre medlemmer, skulle holde sig i ro, men de tog stadig på cykelture med vandrelæreren på Fyn. Desuden beskriver han også, hvordan han og nogle af hans kammerater tog på telttur på Sjælland, dette dog uden at have fået lov af nogen.

Selvom Danmark var besat, afgik der stadig transporter til Palæstina, hvor Kustosz' ven Günter skulle med. Det var en stor sorg for ham, da de var meget tætte, og han forstod ikke, hvorfor han ikke selv skulle med. Kustosz fik dog besked om, at han skulle med en af de næste transpor-

Artur Bugsgang (1925-2000) kom fra Wien til Danmark, da han var 14 år. Hans to år yngre lillebror Rudi var ikke gammel nok til at komme med og overlevede ikke. Kilde: Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

erklæret for sikkerhedszone af tyskerne, og i juni 1941 blev Midtjylland og Bornholm også erklæret for sikkerhedszoner. Aliyah-medlemmerne fra de områder skulle flyttes, og det skabte en del problemer, både for lederne i København, der skulle finde nye hjem, men også for flere hjem og børn, der havde knyttet sig til hinanden.²⁰ Forholdene for Aliyah-medlemmerne blev således indskrænket under besættelsen, men der gik nogle år inden det, de frygtede allermest skete.

Jødeaktionen oktober 1943

Natten mellem den 1. og 2. oktober 1943 begyndte aktionen mod jøderne i Danmark. Inden aktionen var der kommet en advarsel ud. Rigsbefuldmagtiget Werner Best modtog den endelige ordre fra Berlin, og efterfølgende informerede han G. F. Duckwitz, der havde kontakter blandt Socialdemokraterne. Duckwitz advarede dem om aktionen mod jøderne, og de gav advarslen videre til C. B. Henriques, der var formand for Det Mosaiske Troessamfund.²¹

Denne advarsel nåede dog ikke ud til alle. 472 af de danske jøder blev fanget, og alle undtaget to blev sendt til Theresienstadt. Ud af disse var 43 fra Jugend Aliyah.²² Forløberer til aktionen var, at den dansk-tyske samarbejdspolitik brød sammen den 29. august samme år og med den forsvandt beskyttelsen af jøderne i Danmark.²³

Alarmeringen af jøderne

Arthur Arnheim beskriver reaktionerne

ter, men det kom ikke til at ske, da Hitler i 1941 brød ikke-angrebspagten med Rusland. Dette betød, at grænserne i øst også var umulige for dem at rejse igennem, og Kustosz måtte blive tilbage i Danmark.¹⁷

Foruden bruddet af ikke-angrebspagten, i juni 1941, blev der også lukket for grænserne i de besatte lande, fordi nazisterne nu ville udrydde jøderne. Fra august 1941 kunne man dermed ikke længere udvandre. I foråret 1942 fik Aliyah-medlemmerne besked fra det tyske gesandtskab i Danmark om at møde op med deres pas, som blev inddraget. De måtte fra det tidspunkt heller ikke skifte opholdssted, uden at politiet havde tilladt det.¹⁸

I november 1940 kom Registreringscirkulæret, der betød at alle ikke-danskere skulle opholde sig minimum 100 kilometer fra Vestkysten. Herbert Kain, der til at starte med var blevet sendt til Mors, kunne derved ikke blive og blev sendt til Fyn.¹⁹ Nord og Vestjylland blev

I 1943 fandt augustoprøret sted bl.a. i Odense. Her kører en lastbil med soldater gennem Odense.
Kilde: Odense Bys Museer.

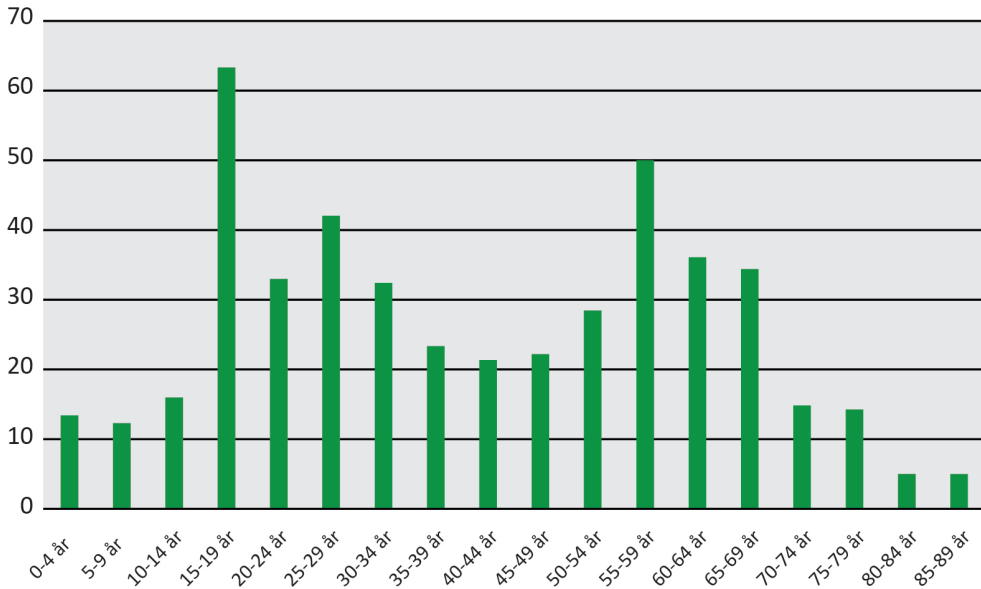
fra Det Mosaiske Troessamfund i artiklen "Det Mosaiske Troessamfund under besættelsen" fra 2002. Her skriver han hvordan C. B. Henriques var den ubestridte leder, som ingen gik imod. Troessamfundet så deres opgaver som værende administrative, og den generelle holdning var, at "Den, der lever stille og tilbagetrukket, lever godt". De mente, at det var regeringens opgave at beskytte jøderne i Danmark, lige så vel som alle andre borgere. Efter samarbejdspolitikken brød sammen den 29. august 1943, var det ikke muligt for regeringen at beskytte jøderne.

Den 17. september ransagede tyskerne Troessamfundets administrative bygninger. Dette var muligt, da jøderne efter den 29. august var blevet retsløse. Efter dette, begyndte der at gå rygter om en tysk aktion, og der var uro i samfundet. På trods heraf opfordrede ledelsen med-

lemmerne til ikke at flygte, de var bange for, at det ville fremskynde en eventuel aktion, hvis tyskerne opdagede, at et betydeligt antal jøder var på flugt. Den 28. september var det ikke længere kun rygter, da Hans Hedtoft og H. C. Hansen gav advarslen videre til Henriques. Ledelsen af Det Mosaiske Troessamfund forholdt sig forholdsvis passivt efter advarslen. Arnheim konkluderer, at der blev handlet passivt, fordi ledelsen blev ved med at tro på, at det ikke kunne ske i Danmark.²⁴

Foruden Henriques, blev også Julius Margolinsky og Rabbineren Melchior advaret. Advarslen kom fra politikeren Alsing Andersens sekretær. Melchior sendte beskeden videre til de jøder, der deltog i gudstjenesten om morgenen. Han rådede dem til at gemme sig eller flygte.

Margolinsky organiserede, at en besked gik ud til centrene, hvor Hechaluz, de

Aldersfordelingen ved ankomsten til Theresienstadt. Kilde: Silvia G.T. Fracapone.

lidt ældre landbrugselever, var. Ud over denne kom advarslerne fra individuelle jøder og den danske befolkning. Der blev ikke organiseret noget advarselssystem til fordel for Jugend Aliyah-medlemmerne.²⁵

På dette tidspunkt var der omkring 1500 jødiske flygtninge, primært fra Tyskland, Østrig og Tjekkoslaviet, i Danmark. Omkring 500 af disse var Jugend Aliyah-medlemmer eller Hechaluz-elever. Fra denne gruppe blev 71 personer fanget og deporteret, 43 af dem var Jugend Aliyah-medlemmer. Men hvorfor blev så mange af dem blev taget? De udgjorde den største samlede gruppe af de flygtninge der blev fanget i Danmark under jødeaktionen, men de udgjorde kun ca. 1/3 af alle flygtninge i Danmark.²⁶

I tabellen nedenfor ses aldersfordelingen for de arresterede jøder. De unge mellem 15-19 år udgør den største del. Silvia Fracapone, som har lavet tabellen, tilskriver det store antal Jugend Aliyah-

medlemmerne.²⁷ Det kunne tyde på, at der har været en brist i forhold til advarslen af denne gruppe.

Advarslen af Aliyah-medlemmerne

I Jylland og på Sjælland var det meget få Aliyah-medlemmer, der blev arresteret af nazisterne. De der blev fanget i Jylland var ellers blevet advaret af deres vandre-lærer, men plejefamilierne troede ikke på alvoren af situationen.

Bortset fra i København, blev der kun arresteret ét Aliyah-medlem på Sjælland. Det var en pige, der arbejdede på en gård i nærheden af Hillerød. Et eksempel fra Roskilde viser hvordan advarslen kunne komme ud. Her var det politiet, der ringede ud og fortalte, at tyskerne havde fået fat i listerne med Aliyah-medlemmernes opholdssteder. I København var der et mindre antal medlemmer, men selvom advarslen var der, blev tre medlemmer arresteret.²⁸

Historikeren Lone Rünitz opgør an-

tallet af arresterede Aliyah-medlemmer, på Fyn til 31. I alt blev 43 Aliyah-flygtninge fanget. Det skal dog siges, at der stadig boede et stort antal på Fyn, især ved Odense og Nyborg. Desuden var der mindre grupper ved Assens, Fåborg og Svendborg.²⁹

Landsdel	Arresterede
Jylland	8
Sjælland	4
Fyn	31
I alt	43

Arresterede Aliyah-medlemmer fordelt på landsdelene.³⁰

I Nyborg-kredsen kom der ingen fælles advarsel. Wilhelm, der tilhørte denne kreds, berettede om drengen Max Faden, der var på Holebækgård i Frørup. Han var cyklet hen til Anna Christensen, der var formand for Nyborg-kredsen, for at høre hende, hvordan han skulle forholde sig. Dette var den 28. september, og Anna Christensen sendte ham hjem til gården og forsikrede ham om, at der ikke ville ske ham noget. Da han kom tilbage, blev han arresteret af nazisterne.³¹ Wilhelm selv var så heldig at komme til Sverige, men det var fordi, at han og nogle venner selv havde taget initiativ til at starte en telefonkæde. Det havde de gjort i september, fordi de ikke stolede på politimesteren i Nyborg, Alexius W. Harhorn. De troede, at han var nazist. Wilhelm erindrer, at han den 28. september blev ringet op af sin ven Rudi Berger fra Thurø, som fortalte, at de havde ringet fra København og sagt ”Onkel er meget alvorlig syg – rejs straks”. Wilhelm tog af sted for at advare andre, inden han selv flygtede, men han nåede kun sin ven

Molle, som det også lykkedes at slippe væk.³²

En anden, der hørte under Nyborg-kredsen, var Georg Kustosz i Frørup. Han havde haft en affære med fruén på den gård, han var anbragt på. Anna Christensen havde efterfølgende fundet ham et nyt sted at være, dog kun to kilometer fra hans tidligere plejehjem, og forholdet til kvinden fortsatte. Kustosz beretter, at den politiske situation spidsede til og, at han og de andre medlemmer, der kom hos Anna Christensen, prøvede at finde ud af, hvad de skulle gøre. I september blev de nervøse over rygter om arrestationer i København, men kvinderne fra Kvindernes Internationale Liga for Fred og Frihed, advarede dem mod at gå i panik og bad dem blive ved deres plejefamilier. Georg faldt ikke til ro, og på et tidspunkt overnattede han i tre nætter på høløftet af frygt for, at tyskerne skulle komme. Men det gjorde de ikke, og de andre karle på gården gjorde grin af ham. Georg Kustosz slap i sidste ende væk fordi tyskerne, da de kom for at hente ham, gik lige forbi, mens han stod og fejede gårdspladsen. Han satte stille og roligt kosten og begyndte at gå. Først da han var ude af syne, løb han væk. Han søgte hjælp hos sit tidligere plejehjem og flygtede videre derfra. Hans kæreste begyndte telefonisk at advare de andre medlemmer i området.³³

Arthur Bugsgang, der ligeledes hørte til Nyborg-kredsen, berettede i 1997 til Lone Rünitz, at han ikke blev advaret. Der var rygter, men ikke noget konkret. Den 1. oktober tog han forbi sin tidligere plejefamilie, og de var urolige og bad ham sove ved dem. Det ville han ikke, og han tog hjem til sin nuværende plads. Her blev han arresteret.³⁴

Martin Glass blev født i 1925 i Berlin. Han kom til Danmark i 1939 hvor han fik en plads i Nyborg-kredsen, men da han blev 18 flyttede han til Ebberup ved Assens. Under aktionen i 1943 blev Martin Glass arresteret og sendt til Theresienstadt. Efter krigen flyttede han til Israel. Kilde: Nyborg Lokalhistoriske Arkiv.

Det tyder på, at der ikke har været styr på situationen i Nyborg-kredsen, der blev ikke gjort noget for samlet at hjælpe Aliyah-medlemmerne. Dem, der slap væk, gjorde det på eget initiativ.

På Syd- og Sydvestfyn ser det heller ikke ud til at der kom organiseret hjælp udefra. Martin Glass, der boede hos en familie i Assens, berettede i artiklen "Danmark har reddet mit liv to gange", at de havde hørt rygter. De havde pakket deres tasker, men de vidste ikke hvor de skulle tage hen, og de havde ikke lyst til at flygte når der kun var tale om rygter.³⁵ På Syd-fyn opholdt sig flere medlemmer, der var flyttet fra Nyborg-kredsen til Svendborg-området. De undslap. Nogle af dem, som opholdt sig på Thurø, har berettet, at de modtog opkald fra Hechaluz i København. Dette stemmer overens

med Wilhelms beretning om hans ven Rudi på Thurø

I Fåborg nåede en større gruppe i sikkerhed. Bl.a. pigen Tirza A., der sammen med sin plejefamilie hørte om aktionen over radioen på BBC. Hendes plejefar advarede naboerne, og Aliyah-medlemmerne blev gemt i præstens sommerhus i nogle dage, indtil de kunne få kontakt til modstandsbevægelsen og dermed hjælp til at komme væk.³⁶

Heller ikke i Odense-kredsen tyder noget på et organiseret advarselssystem. Herbert Kain beskrev, at han og to kammerater på hans fødselsdag den 26. september talte om at flygte til Sverige. Desværre aftalte de først at gøre det den 3. oktober. Den 30. september var han til timer på det studenterkursus, han var i gang med at færdiggøre. Her spurgte hans rektor Helge Poulsen om han ikke ville overnatte hos ham. Poulsen var modstandsmand og ventede en tysk aktion. Herbert takkede nej, da han ikke ville svigte sin plejefar.

Om morgenen den 2. oktober kom nazisterne og arresterede ham, han prøvede at flygte, men de truede med at skyde hans plejefar, og Kain kom tilbage og blev arresteret.³⁷ Herbert Kain fik ikke nogen direkte advarsel og slet ikke fra Aliyah-organisationens side. Igen var der tale om rygter, men ikke noget konkret.

I Holmstrup sydvest for Odense blev endnu et medlem fanget. Denne dreng

blev advaret af sin tidligere plejefamilie. De ringede til ham for at fortælle, at der havde været tyskere ved dem og spørge efter ham. Desværre nåede han ikke at flygte, før de ankom ved hans nye hjem.³⁸

Ud fra de forskellige beretninger ses det, at problemet var mangel på advarsel. Der var ikke organiseret et advarselssystem for Aliyah-medlemmerne, der befandt sig på Fyn. Nogle var heldige at have kontakter i Hechaluz, der blev advaret via Margolinsky. Andre blev advaret gennem plejefamilien eller andre bekendte.

Fælles for mange af dem var, at de havde hørt rygter, men ikke vidste om noget ville ske. Martin Glass beskrev, at de ikke havde lyst til at flygte, når der kun var tale om rygter, og at de desuden ikke vidste, hvor de skulle flygte hen. Men hvis man ser på dem, der nåede at flygte, er der ingen af disse, der beretter om, at de ingen hjælp fik. Det modsatte billede tegner sig. Det tyder ikke på, at det var et større problem at bo langt fra grænsen til Sverige.

Jugend Aliyah-organisationen må siges at have reageret på samme måde som det Mosaiske Troessamfund. De ønskede ikke en flugt, men om årsagen var den samme – altså frygt for at fremprovokere en tysk aktion – er uklart. Historien om Max Faden, der fik besked på at tage tilbage til plejefamilien, viser, at Anna Christensen i Nyborg-kredsen ikke ønskede, at medlemmerne begyndte at flygte. Måske troede hun ikke på rygterne. Hun stolede på politimesteren, da denne forsikrede hende om, at der ikke ville ske noget, selvom flere af Aliyah medlemmerne ikke troede på ham.

Historikeren Leni Yahil har beskrevet,

at flere kriterier skal opfyldes, før en advarsel og redning kan lykkes. For det første skal informationen komme, derefter skal man erkende, hvad der vil ske, og til sidst skal man handle på det, man har indset.³⁹

Hvis man ser på advarslen af de danske jøder generelt er dette i stort omfang lykkedes. Men ser man på Jugend Aliyah-gruppen på Fyn, er kæden hoppet af allerede ved informationen. Den kom for manges vedkommende simpelthen ikke ud. I de tilfælde hvor advarslen kom frem, ser det ud til at de efterfølgende kriterier blev opfyldt med succes.

Livet efter krigen

Til forskel fra Hechaluz-eleverne, havde de færreste af Aliyah-medlemmerne en stærk politisk eller religiøs overbevisning. De var yngre og havde dermed ikke haft den samme skoling. Medlemmerne af Hechaluz var tit bevidste zionister, og mange af dem havde været i forberedelseslejre inden de kom til Danmark. For Aliyah-medlemmerne var lysten og ønsket om at leve et zionistisk liv i Palæstina vagere. De var kommet med samme endelige formål, men i en anden tid, og primært for ikke at blive udslettet med de andre jøder i deres hjemlande. Dette forhold ændrede sig dog for nogle under opholdet i Danmark.⁴⁰

Forholdsvis mange af Aliyah-flygtningene valgte at blive i Danmark efter krigen. Lone Rünitz har sat tallet til omkring 60.⁴¹ De andre rejste mange forskellige steder hen, men størstedelen bosatte sig i Palæstina, Sverige eller USA.⁴² Lige efter krigen valgte nogle at melde sig til den tjekkiske hær, og andre ledte efter overlevende slægtninge rundt omkring i Europa.

Dem, der bosatte sig i Danmark, havde det problem, at myndighederne ville have, at de rejste til Palæstina, for det var på det grundlag, de havde fået ophold i Danmark til at starte med. Men England tillod i begyndelsen ikke indvandring i Palæstina, derfor måtte de blive i Danmark. Man gav dem arbejdstilladelser, så de kunne forsørge sig selv, men det var sværere for dem at opnå dansk statsborgerskab, end at få arbejdstilladelsen. Der gik mange år, inden de kunne få det.⁴³

En af dem, der ikke ønskede at komme til Palæstina, var Herbert Kain. Allerede i 1940 var han fast besluttet på at blive i Danmark. Han beskrev, at han ikke havde lyst til at rejse over Finland og Sovjetunionen til en usikker fremtid i Palæstina. Desuden mente han, at zionisterne var for socialistiske, og det var ikke hans "livret". For at undgå at komme af sted cyklede han rundt for at lede efter en gård, hvor han kunne arbejde for kost og logi. Han havde ikke arbejdstilladelse, men fandt en gård i området omkring Skalbjerget og Bred.⁴⁴

Herbert var født i 1923 og var såle-

des 16 år, da han kom til Danmark. Han fyldte 20 år, lige inden han blev deporteret og havde skabt sig et socialt liv i Danmark inden hans fangenskab i Theresienstadt. Herbert Kain kom ikke med de hvide busser hjem. Han sad fængslet i Kleine Festung lidt uden for Theresienstadt, og man troede, han var død. Kain tog selv beslutningen senere, om at komme til Danmark igen. Den 3. juni ankom han hos sin plejefamilie i Skalbjerget, og han berettede, at gensynsglæden var stor. Han kunne ikke få hjælp, da han ikke var dansker, så han begyndte at arbejde. Senere, i 1950, blev han gift med en dansk pige og de fik tre børn.⁴⁵

Herbert Kain var tilsyneladende ikke i tvivl om, at han ville bosætte sig i Danmark. Man kan selvfølgelig ikke vide, hvad han har tænkt inderst inde, men i beretningen virker det ikke til det. Et aspekt, der skal tages højde for, er, at Herbert var i Theresienstadt og ikke kom til Sverige. De flygtninge, der kom til Sverige, kunne også skabe sig et liv der, hvor fangerne i Theresienstadt ikke havde de samme muligheder. Dem, der kom til

Theresienstadt, kunne selvfølgelig havde mødt kærester/ægtefæller der, men de fik ikke tilknytning til et nyt land på samme måde som dem, der kom til Sverige.

En anden, der også valgte at bosætte sig i Danmark, var Wilhelm. Han var kommet til Sverige og berettede, at da krigen sluttede, havde han ikke travlt med at komme tilbage til Danmark, fordi han havde arbejde i Sverige. Han følte heller ikke, at han havde noget rigtigt hjem, som de andre danskere havde. Han havde ikke familie i Danmark, de var alle sammen døde i de nazistiske koncentrationslejre. Han endte med at tage til Danmark, da han havde hjemve, selvom der bl.a. var bedre jobmuligheder i Sverige. Han beskrev, at det var glædeligt at se sin plejefamilie igen.

Wilhelm begyndte at arbejde på et værksted. Senere i 1945 flyttede han til Odense. Han fik arbejde som hjælpemekaniker, men han var statsløs og skulle melde sig ved fremmedpolitiet. Wilhelm fik senere opholds- og arbejdstilladelse i Danmark, dog skulle dette fornys hvert år. I 1952 fik han dansk indfødsret, og i 1954 blev han gift med Inger.⁴⁶

Wilhelm havde nået at skabe sig en tilknytning til Danmark. Han tog tilbage her til, selvom han selv beskriver, at der var bedre muligheder i Sverige. Hans venskaber med andre Aliyah-medlemmer kan også have påvirket hans beslutning om at bosætte sig i Danmark.

Fælles for de to mænds beslutninger om at bo i Danmark, er de sociale forbindelser de skabte sig i Danmark under deres ophold. Det er både forhold til de tidligere plejefamilier, venner og kærester, både Aliyah-medlemmer og ikke. Her er kun beskrevet to mænds grunde til at bosætte sig i Danmark. Der er selv-

følgelig mange andre historier, men fælles for dem alle var, at de, i perioden hvor de var her, knyttede bånd til mennesker, der havde tilknytning til Danmark og, at de havde mistet hele eller dele af deres biologiske familier og derved tilknytningen til andre lande.

Aliyah-medlemmerne, der kom til Fyn, havde en meget turbulent ungdom. I første omgang blev de reddet fra udslettelse af nazisterne, men mistede deres familier. For nogle af dem var opholdet i Danmark bedre end for andre. Nogle opnåede nærmest at skabe sig en ny familie, andre faldt aldrig rigtig til. Da nazismen igen truede, blev en stor del af dem fanget, da de ikke blev tilstrækkeligt advaret. Mange blev sendt til Theresienstadt, mens de heldige flygtede til Sverige. På den måde blev disse unge mennesker igen tvunget til at bryde op. Da krigen var overstået, skulle de beslutte sig for, hvor de følte sig mest hjemme og ville bosætte sig. En stor del af dem havde knyttet så stærke bånd til personer i Danmark, at det blev her de slog sig ned.